

JAKAB István

A köznyelv fejlesztéséről nem mondhatunk le*
A nemzeti nyelvművelés „liberalizmusának”
és a kisebbségi nyelvművelés „radikalizmusának” okai,
gondjai

Aligha vitatja közülünk valaki azt a tényt, hogy a nemzeti nyelvűvelés liberálisabb, mint a kisebbségi, illetve a kisebbségi radikálisabb, mint a nemzeti. Ez mindkettőnek a helyzetéből, szerepéből ered. A nemzeti nyelvűvelés toleráns jellege miatt magának a nyelvnek a léte nemigen kerül veszélybe, de a kisebbségi nyelvűvelés nem lehet elnéző például az olyan nyelvi-nyelvhasználati jelenségekkel szemben, amelyek a többségi magyar nyelvnek sokszor magyar mezben jelentkező szóhasználati vagy grammatikai jellegzetességeit terjesztik magyarjaink között. Nem, mert kisebbségi helyzetben a sokat emlegetett különfejlődési lehetőség nem mumus, hanem reális veszély.

Mi, kisebbségi nyelvűvelők olykor nem bánnánk, ha a magyarországi nyelvűvelés egy kicsit radikálisabb vagy talán inkább hatékonyabb volna. Sokat segítenek nekünk a magyarországi nyelvésztaársak: előadnak a különféle nyelvi rendezvényeinken, tanfolyamainkon. A legnagyobb segítség azonban az volna, ha következetesebben, erélyesebben küzdenének a nyelvhasználati hibák ellen. S ezzel talán saját magukon is segítenének. Hiába tudjuk bizonyítani, hogy a magyar nyelv a hibák ellenére is fejlődött, akár csupán a múlt századi állapotokhoz képest

* Az MTA Magyar Nyelvi Bizottságának 1992. október 15–16-i konferenciáján elhangzott előadás némileg rövidített változata.

vizsgáljuk is, ha a gaz, gyom szinte szabadon burjánzik benne. Hogy ez miért érdekel minket, kisebbségeket? Azért, mert ha a szomszéd kertjében virágozik a gyom, a miénkbe is hamar átkeverül. *Sajnos, újságíróink, sőt még papjaink és mások is sokkal hamarabb felfigyelnek a nyelvhasználati változások negatív jelenségeire, mint a pozitívakra, s a modern nyelvhasználat jegyeinek véltve hamar átveszik őket.* Gondoljunk a divatszavak garmadájára s egyéb nemkívánatos kifejezésekre! Nehezen tudom megérteni, hogy egyik oldalon erőfeszítéseket tesz a Helyesírási Bizottság, hogy minél egységesebbé tegye a magyar helyesírást, a másik oldalon a médiumok, cégtáblák, feliratok terjesztik a szinte durva helyesírási hibákat. Nem vagyok a diktatórikus módszerek híve, de vajon nem lehetne-e valamiképpen nyelvi ellenőrzés alá vonni a nyilvánosság elé kerülő feliratokat, elérni, hogy az eddiginél következetesebben ellenőrizhessék és ellenőrizzék az ezért felelősek a médiumok helyesírási gyakorlatát?

Nem segít rajtunk az olyan cikk sem, mint a *Tolcsvai Nagy Gáboré*, amely a *Regio* 1991/3. számában jelent meg *A nyelvi közösség és a nyelvi egység, kisebbségben* címmel. A szerző arra az álláspontra helyezkedik, hogy a határon túli magyaroknak nem kellene a magyarországi normához igazodniuk, vagyis a nyelvi önállósodásunk gondolatát propagálja. Önconkításnak tartaná, ha a köz nevében a regionális sajtóságokat, a táji változatokat, a különböző kétnyelvű helyzetekből, a más-más kultúrákkal való érintkezésből eredő nyelvi formákat kiiktatnánk hagyományainkból. Csakhogy a példái nem a mi helyzetünket tükrözik. Lehet, ha a helyzetünket alaposabban ismerné, fel sem vetette volna ezt a gondolatot. Hadd tegyem fel neki – és mindnyájunknak – a kérdést: azzal, hogy nagyvonalúan és jóindulatúan nyelvi önállóságra „ítél” bennünket egy regionális köznyelvvvel, vajon nem éppen a provincializálódás és az asszimilálódás veszélyének teszi ki a kisebbségeket az öntudatuk és az önbizalmuk vélt visszaadása helyett? Hiszen a regionális jegyek megőrzéséért a köznyelv kifejlesztéséről kellene cserében lemondanunk, ha nem igazodnánk a magyarországi normához. Kétségtelen, minden más nyelv pozitíván is hathat a magyar nyelvre, de kétlem, hogy abból a sok nemkívánatos hatásból, amely minket ér, előnye, nem pedig hátránya származnék a magyar nyelvnek. Olyan intenzív ez a hatás, hogy éppen azt segítené elő, amitől tartunk: a nyelv különfejlődését, deformálódását. Nyelvművelésünk természetesen számol a regionalizmussal; tudjuk, hogy ennek egyik jellemzője a szlovák hatás, amely a jelenlegi társadalmi körülmények között nem szüntethető meg. A nyelvjárások és a regionális köznyelvek szintjén ezt kénytelenek vagyunk megtűrni. De nem békél-

hetünk meg vele, a köznyelvben nem tolerálhatjuk a megjelenését; sőt megfelelő nyelvi ismeretterjesztéssel az alsóbb szinteken is küzdünk ellene. *A köznyelv kifejlesztéséről, megerősítéséről nem mondhatunk le.* A mi tapasztalataink azt mutatják, hogy a nyelvjárás sem megtartó erő az emberekre zúduló szlovák nyelvi hatások ellen. Sokszor tapasztalhatjuk, hogy a falusi ember – talán éppen nyelvi képzettsége hiányában – ösztönösen átveszi és használja a környezetéből ráragadt szlovakizmusokat, védekezni sem képes ellenük. A szlovák iskolát végzett magyarok meg – rádöbbenve anyanyelvi készségük hiányos és szerintük kulturálatlan voltára, valójában azonban nyelvhasználatuk nyelvjárásos mivoltára – nemegyszer inkább szlovák nyelvre váltanak át, ha a nyilvánosság előtt szólnak. Nem kétséges, hogy ez előbb anyanyelvük, majd magyarságuk feladásához vezet. Mély nyomokat hagyott bennem a magyarországi szlovákok képviselőinek figyelmeztetése az egy hónappal ezelőtti nyitrai konferencián: *szenteljünk kellő figyelmet a köznyelv fejlesztésének, nehogy úgy járjunk, mint a magyarországi szlovákok, akiknek szétszóródását, beolvadását egyéb okok mellett az is siettette, hogy nem volt – ki sem alakult – köznyelvük. A kultúra közvetítésének, megszerzésének eszköze a köznyelv.* Aki a köznyelv kialakítását, fejlesztését gátolja, az tulajdonképpen a műveltség megszerzésében gátolja meg az érintett embereket.

S még más okból is meggondolandó az ilyen önállóság propagálása. Az első Csehszlovák Köztársaság idején egy szlovákiai magyar nyelvész-től származott az a javaslat, hogy éljünk az önállóságunk adta lehetőségekkel, s vezessük be a magyar kétjegyű betűk helyett a szlovák mellékejes hangjelölési módot. Szerencsére nagy felháborodással fogadták a javaslatot. Huszonöt-harminc évvel ezelőtt – szintén helyzetünkre és önállóságunkra hivatkozva – képzetlen szerkesztők és fordítók a szó szerinti fordítások módszerét akarták szentesíteni, tükörszavakból, -kifejezésekből álló terminológiát létrehozni. Nem kis harcunkba került, hogy ezt a törekvést megghiúsítsuk. Ezek a tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a nyelvi önállósodás vezetne önfeladáshoz, nem pedig a magyar normához való igazodás.

Új Szó, 1992. november 10. 7.